

אל נא רפא נא לה

מים ראשונים: פרשת מרים (פרשת אהרון ומרים? פרשת אהרון משה ומרים?) אשר בסוף פרשת השבוע בהעלותך, אומרת פרשני ודרשני. עובדה שהיא חוזרת ונשנית בספר דברים משנה תורה (דברים כד ט) ומקובלים עלינו דברי ר' ישמעאל בבראשית רבתי פרשת מקץ עמוד 192: "היה ר' ישמעאל אומר: כל פרשה שנשנית, לא נשנית אלא בשביל דבר חדש שנחדש בה". אך אנו לא נדון בפרשה עצמה: מדוע נענשה מרים (ואילו אהרון לא), מה בדיוק היה חטאם וכו', אלא נתמקד בתפילת משה "אל נא רפא נא לה" שהיא מיוחדת במינה. ויהיו נא דברינו אלה לרפואת כל חולי עם ישראל באשר הם.

ויצַעַק מִשָּׁה אֶל ה' לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ: (במדבר יב ג).

אבות דרבי נתן נוסח א פרק ט

באותה שעה אמר לו אהרן למשה: משה אחי, כסבור אתה בעצמך שצרת זו, על מרים נתונה? אינה נתונה אלא על בשרו של אבא עמרם! אמשול לך משל: למה הדבר דומה? לאחד שנתן גחלת לתוך ידו, אע"פ שהופכה ממקום למקום, מכל מקום בשרו נכוה. שנאמר: "אל נא תהי כמותי". באותה שעה התחיל אהרן מפייס למשה. א"ל: משה אחי, כלום עשינו רעה עם אחד בעולם? א"ל: לאו. א"ל: ומה עם אחר בעולם לא עשינו רעה, אתה שאחינו אתה היאך נעשה עמך רעה? אבל מה אעשה, שגגה היא בינותינו. ברית שבינינו לבינך בטלנו, שנאמר: "ולא זכרו ברית אחים" (עמוס א ט). מפני ברית הכרותה בינינו שביטלנו נאבד את אחותנו?² באותה שעה עג משה עוגה קטנה ועמד בתוכה וביקש רחמים עליה ואמר: איני זו מכאן עד שתפא מרים אחותי, שנאמר: אל נא רפא נא לה.³

ברכות דף לד עמוד א

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: רבינו, כמה ארכן הוא זה! - אמר להם: כלום מאריך יותר ממשה רבינו? דכתיב ביה: "ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי וגו'" (דברים ט כה).⁴

¹ משה איננו הראשון המתפלל לרפואה. כבר הקדים אותו אברהם בספר בראשית פרק כ פסוק יז: "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו וכו'". אלא ששם לא פורש נוסח התפילה ופה זו הפעם הראשונה בתנ"ך שמישהו מתפלל לרפואה ונוסח התפילה (מה שמכונה בלשון הפוסקים "טופס תפילה") ידוע לנו. הנוסח השני הוא תפילת חזקיהו (מלכים ב כ, ישעיהו לח) ושם לא רק תפילה לרפואה יש לנו, אלא גם הודיה כשנתרפא: "חי חי הוא יודך כמוני היום ... ונגינותי ננגן כל ימי חיינו על בית ה'". שזנכה בקרוב. ראה גם ירמיהו יז יד: "רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהילתי אתה" שדווקא מקור זה נבחר כטופס התפילה שלנו בשמונה עשרה.

² אהרון מבקש את משה להתפלל ומשה נענה לבקשת אחיו. ולפי שאף אהרון היה באותו חטא, אפשר לראות בדברים אלה מעין בקשת סליחה שהאח הגדול מבקש מאחיו הצעיר ולכך לא היה משה יכול לסרב. ראה גמרא בבא קמא צב ע"א שגם תפילת אברהם בעד אבימלך הייתה הבעת סליחה ומחילה מצדו של אברהם. אבל אפשר לראות זאת גם כתביעה תקיפה של אח לאחיו להזכירו שגם הוא "בעסק". ראה פרקי דרבי אליעזר פרק נב: "עכשיו ישמעו כל ישראל ויאמרו אחותם אל משה ואל אהרן מצורעת היא וחצי שם רע שלך הוא". דברים דומים מצאנו במדרש תנחומא פרשת צו סימן יג (מובא ברש"י על פסוק יב): "אין ראוי להניח את אחותנו להיות כמת כי מאחר שיצאת מרחם אמו של זה שהיה בידו לעזור ואינו עוזרו הרי יאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא. דבר אחר: אל נא תהי כמת, אם אינך רופאה בתפילה מי מסגירה ומי מטמאה? כי איני אפשר לראותה, כי אני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם". יש פה שני טיעונים תקיפים: האחד, תזכורת למשה שמרים היא עצמו ובשרו והשני, שאין מישהו אחר שיכול להושיע אותה כי אהרון שהוא כהן אבל אח, אינו יכול לטפל בצרעתה. ראה כמה פעמים נזכר השורש רפ"א בנגעים וצרעת (ויקרא פרקים יג, יד).

³ תיאור זה מזכיר כמובן את הסיפור על חוני המעגל (תענית פרק ג משנה ח). ובגמרא שם (דף כג ע"א) מוזכר חבוק הנביא כתקדים למי שעג עוגה ועמד בתוכה והתפלל והפגיע. אך לפי מדרש זה, משה רבינו הוא המקור, ממנו למד חבוק הנביא וממנו חוני המעגל. לכך יש חשיבות רבה שכן בגמרא שם שמעון בן שטח רוצה לגזור נידוי על חוני המעגל, אך נמנע. ואפשר שהסיבה להימנעותו, הייתה גם בגלל דמותו של משה שעומדת ברקע. ראה בגמרא תענית שם. עכ"פ, יש כאן עמידה ותפילה במפגיע. וכך גם בהמשך במדרש דברים רבה שניבא להלן. וכל זה בתגובה לדבריו של אהרון. צריך לומר שאהרון, גם אם לא התפלל ישירות, משום שכפי שנראה בהמשך הוא נוגע בדבר, בכ"ז גרם למשה להתפלל תפילה קצרה, אך תקיפה. כך משתמע ישירות מפרשטס של פסוקים בלי כל מדרש.

⁴ "אתנפל" ו"התנפלתי" הוא מלשון פל"ל ותפילה. שים לב לכפל הלשון שם אשר מזכיר את כפל ה"נא" בפסוק שלנו. שם באריכות ופה בקצרה.

שוב מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר והיה מקצר יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: כמה קצרן הוא זה! אמר להם: כלום מקצר יותר ממשה רבינו? דכתיב: "אל נא רפא נא לה"⁵.
 אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להזכיר שמו, שנאמר: "אל נא רפא נא לה", ולא קמדכר שמה דמרים.⁶

ספרי במדבר פיסוקא קה

אל נא רפא נא לה, מפני מה לא האריך משה בתפלה שלא יהיו ישראל אומרים [מפני שהיא אחותו הוא עומד ומרבה בתפילה ... אחותו נתונה בצרה והוא עומד ומרבה בתפילה].⁷
 דבר אחר: לא זהו משה שמתפלל והמקום שומע תפילתו כמה שנאמר ותגזר אומר ויקם לך (איוב כב כח) ואומר אז תקרא והי' יענה (ישעיה נח ט).⁸

ספורנו על הפסוק

אל נא רפא נא לה - בבקשה אני שואל שתפא עתה לה ולא נצטרך לביישה להותירה מחוץ למחנה.⁹

דברים רבה ו יג

כיון שראה משה מה הגיע לאחותו, התחיל צווח ומתפלל עליה בכל לבו ונפשו: "אל נא רפא נא לה". רבותינו אומרים: אמר משה: ריבוננו של עולם, כבר עשית אותי רופא. אם אתה מרפא אותה, הרי מוטב. ואם לאו - מרפא אני אותה ... אמר ר' אבא בר כהנא: למה הדבר דומה? לתלמידו של רופא שעלת מלגא באחותו והביא אותה אצל רבו.¹⁰ אמר אותו תלמיד לרבו: מרי, כבר למדת אותי כל סדרן של רפואות. אם אתה מרפא אותה, הרי יפה. ואם לאו - הרי אני מרפא אותה. כך אמר משה: רבש"ע, כבר למדת אותי כל סדרן של נגעים. אם אתה מרפא אותה - הרי יפה. ואם לאו - הרי אני מרפא אותה.¹¹

⁵ תפילה קצרה במובן כפול. גם חמש מילים בלבד וגם כל מילה היא בת הברה אחת בלבד (חוץ מאחת וגם היא עם שו"א). ויש פעמים שאפילו תפילה קצרה היא ארוכה מדי: "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי - ר' אליעזר אומר: אמר הקב"ה למשה: משה, בני נתונים בצרה הים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה! מה תצעק אלי? שהיה אומר: יש שעה לקצר ויש שעה להאריך: "אל נא רפא נא לה" - הרי זה לקצר. "ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום" - הרי זה להאריך" (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה ג). אולי גם מכאן אסמכתא שהיכן שאפשר לעשות מעשה, גם בענייני רפואה, יש לעשותו תחילה. וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [ורפוא ירפא](#) בפרשת משפטים.

⁶ עניין זה של הזכרת שם החולה בתפילה לרפואתו נזכר להלכה בראשונים. ראה מנהגי מהר"ש מנוישטט סימן תג: "ושמעתי ממה"ר שלום שמי שעומד אצל החולה ומתפלל עליו אין צריך להזכיר שם חולה, וראייה ממש רבינו ע"ה אל נא רפא נא לה, ולא הזכיר שמה של מרים, אבל כשמברכין אותו ואינם עומדים אצלו, יש להזכיר שמו". כן מובא גם בספר המנהגים למהר"ל הלכות שמחות. וסוכמו הדברים במשנה ברורה סימנים קטז וק"ט. וראה שו"ת ציץ אליעזר חלק ה פרק יג בעניין הזכרת תארים וכינוי כבוד בתפילה לחולה: "המתפלל על אביו או על רבו ... נראה כי אין לומר בתחינתו רפא נא לאדוני אבי או אבא מרי או רבי ואלופי ... שאין גבהות לפני המקום". אנו, אין בידנו שמות כל החולים ויהיו לרצון תפילותינו כאילו קראנו כל אחד ואחד בשמו ובשם אימו.

⁷ ובמדרש אגדה (בובר) במדבר פרק יב, הנסמך על ספרי זה, הוא מוסיף ומשלים: "... היו ישראל אומרים בשביל שאחותו היא מתפלל באריכות, אבל עלינו אינו חושש להתפלל באריכה". סיבה אחרת לתפילתו הקצרה היא הנמכת העניין האישי והמשפחתי של משה. אבל נראה שבכלל יש העדפה לתפילות קצרות: תפילת משה בחטא העגל (רמב"ן שמות לג ז), תפילת כהן גדול ביום הכיפורים (יומא פרק ה משנה א), תפילת ר' נחוניא בן הקנה בכניסתו וביציאתו מבית המדרש (ברכות ד משנה ב), תפילת ר' אלעזר בר' צדוק בלילי שבתות (תוספתא ברכות ג ז) ועוד. וחנה קצרה ימיו של שמואל בנה על שהרבתה בתפילה (ירושלמי ברכות פרק ד דף ז). וכבר הקדשנו דף מיוחד לנושא זה בדברינו [תפילה קצרה](#) בפרשה זו. דברים בשבח תפילות ארוכות לא מצאנו, להוציא ההלכה שבמקום הסכנה מתפלל תפילה קצרה (ברכות כח ע"ב) ומכלל לאו אתה שומע הן.

⁸ חלק שני זה של המדרש מוסבר היטב ברש"י אשר מביא את המדרש כולו בפירושו כאן: "דבר אחר, שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפילה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפילה". משה נתון בין הפטיש והסדן. מחד גיסא, הוא נזהר מאד בשל העניין האישי המשפחתי. מאידך גיסא, יש לו חוב גדול לאחותו שהתייצבה על משמרתה כשהיה תינוק בתיבה ביאור. הפשרה שעושה משה? תפילה קצרה: אל נא רפא נא לה. בתפילה קצרה, אבל אח"כ ממתנים משה והעם למרים שבעה ימים! ראה רש"י על הפסוק: "והעם לא נסע עד היאסף מרים" וכן בעל הטורים ועוד, שהיא מידה טובה כנגד מידה טובה. לימוד הכרת הטוב הוא עניין כללי ולא רק פרטי.

⁹ הדגש הוא על "עתה", ריפוי מיד. למרות שזה לא כתוב מפורש בפסוק, נראה שהוא לומד זאת מהמילה "נא", בפרט ה"נא" השני והצירוף "רפא נא לה". וכך מפרש אור החיים: "רפא נא - פירוש עתה ולא יתעכב". ורד"ק בספר השורשים אות הנ"ן אומר: "דבר נא באזני העם" - עניינו עתה וכן כולם" (תודה לידידי ע. שטרנבוך על מקור זה). האם משה אכן נענה מיד? לפי פשט הפסוקים, לא. ראה רש"י: "ואחר תיאסף - כל האסיפות האמורות במצורעים ... וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה". אבל אור החיים (שם) מבחין בין הרפואה שכן נענתה מיד ובין העונש של ההסגרה: "תיסגר שבעה ימים - נראה שפרחה ממנה הצרעת בתפילת משה וכמאמרו רפא נא, פירוש עתה, אלא שגזר ה' שתשב כמנוחה". אבל גם לפירוש זה, משה נענה על דרישתו לריפוי מייד, אבל לא על בקשתו: "ולא נצטרך לביישה להותירה מחוץ למחנה". ונכתבו הדברים לדורות.

¹⁰ מלגא היא מילה ביוונית שפירושה כתמים שחורים. וי שגורסים כאן maligna שהיא מכה רעה.
¹¹ היכן לימד הקב"ה את משה סדרן של רפואות? במרה, פרשת וישלח? בפרשת משפטים "ורפא ירפא"? בפרשת נגעים בספר ויקרא? המאיר עינינו יבורך. עכ"פ, כאן יש אמירה תקיפה בזכות הרפואה המעשית שיש להקדים אותה לכל תפילה. עניין זה של האיזון בין תפילה לריפוי מעשי במדעי הרפואה, בין אם התפלל ובין אם לאו, הוא נושא נכבד שנגענו בו במקצת בדברינו [ורפוא ירפא](#) בפרשת

דבר אחר: "ויצעק משה אל ה' - משל למה הדבר דומה? לגבור שהיה הקולר בצוארו. נפנה מאותו הקולר. לאחר ימים ראה הקולר נתון בצוארו של אחר. התחיל צווח. אמרו לו: מה לך צווח? אמר להן: אי אתם יודעים (אני יודע) באיזה צער הוא נתון! כך היה הקולר בצוארי ואני יודע באיזה צער הוא נתון! כך היה משה צווח. אמר לו הקב"ה: מה לך צווח? אמר לפניו: רבש"ע, אני יודע באיזה צער היא נתונה, שאני זכור השלשלת שהיתה ידי לתוכה. מניין? שנאמר: "והנה ידו מצורעת כשלג" (שמות ד ו). כיון שנתפלל משה עליה, ריפא אותה הקב"ה.¹²

דברים רבה פרשת כי תצא, פרשה ו סימן יב

"זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כד ט) – רבותינו אומרים: למה הדבר דומה? למלך שעלה מן המלחמה, קילסה אותו מטרונה. אמר המלך: תיקרא אמם של סינקליטיקי. לאחר ימים התחילה מעכבת אנונא של מלך. אמר המלך: כך עשית? תיטרד למטלון. כך בשעה שעשה הקב"ה מלחמת היס אמרה מרים שירה ונקראת נביאה, שנאמר (שמות טו) ותקח מרים הנביאה. כיון שאמרה לשון הרע על אחיה אמר הקב"ה: תיטרד למטלון, שנאמר (במדבר יב) ותסגר מרים.¹³

שבת שלום
מחלקי המים

משפטים: "ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות" (ברכות ס ע"א). שורשיו הם במחלוקת רש"י והרמב"ם בפירושו לעניין ספר הרפואות שגנז חזקיהו (פסחים נו ע"א). ואכמ"ל.

¹² צרעת צרת מרים מזכירה למשה את צרעתו וצרתו הוא. וגם שם לפי המדרשים היה זה עונש על שדיבר לשון הרע על בני ישראל ("והם לא יאמינו לי"). רמב"ן בפירושו לשמות פרק ד פסוק י מציין שמה שם לא התפלל לרפא את עצמו (הוא מדבר שם אמנם על כבודת הלשון, לא על הצרעת): "והקב"ה כיון שלא התפלל בכך לא רצה לרפאותו". ואילו כאן משה מזדהה מאד עם אחותו כי הוא חזה את אותה מחלה על בשרו. אולי על מנת שתפילה לרפואה תיענה היא צריכה להיות דווקא מאלה שהתנסו בדבר דומה וחשים במלוא הכאב, בבחינת "מגיע למקומו" ו"נושא בעול עם חבירו". ראה בגמרא ברכות דף ה שחכמים מקימים האחד את השני מחולים: "חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ירך! ירב ליה ידיה ואוקמיה". ובפעם אחרת השני מקים את הראשון. יהי רצון שירבו בתוכנו אלה שלא חזו מבשרם את תחלואי הזמן ושלמרות זאת תעלה תפילתם ותפילותינו כולנו לרצון כתפילת משה לאחותו.

¹³ כפי שהערנו לעיל, בקשת הרפואה אולי נענתה מיד, אבל הסגר ונידוי זמני היו גם הם. וכאן, בספר דברים כאשר התורה חוזרת ומזהירה מנגע הצרעת (ובמשתמע ממה שגורם לצרעת היינו לשון הרע וכיוצא בו), היא מזכירה את מרים דווקא. אולי במעין קל וחומר לכל אדם. ראה הפסוקים שם בדברים פרק כד: "השָׁמֵר בְּנֶגַע הַצְרַעַת לְשֹׁמֵר מֵאֵד וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יִרְוּ אֶתְכֶם הַפְּהִינִים הַלְוִיִּם כָּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת: זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם". נכתבה מרים וצרעתה וצרתה לדורות והדברים לא נמחקו בתפילת משה. זכירת מרים היא אחת מעשר הזכירות שנדפסו בסידורים רבים לאומרם בסוף התפילה. ובאמת, זכירת מעשה מרים הוא נושא נפרד שיש להעמיק בו בפעם אחרת. אולי בפרשת כי תצא.